УДК 811.161.2’28
DOI: https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2022.257949

Тетяна Тищенко[*], **Надія Ткачук**[**]

СВІТЛИНИ ІЗ СІМЕЙНОГО АРХІВУ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОГО ОФОРМЛЕННЯ ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ

У статті з’ясовано роль світлин із сімейних архівів як джерела для дослідження весільної обрядовості, її номінації та народних вірувань, пов’язаних із одним із головних родинних обрядів. Зауважено, що фото – важливі джерела для багатоаспектних лінгвістичних, етнографічних, культурологічних, історичних досліджень, оскільки є документами своєї епохи, які сприймаються сучасниками як такі, що надають достовірну інформацію. Підкреслено, що для докладного опису етапів, номінації весільного обряду та прикмет і повір’їв, з ним пов’язаних, дослідники, як правило, використовують докладні питальники, проте найкраще явища всіх мовних рівнів говірки фіксують у суцільних текстах, які виникають у спонтанних або в тематичних розповідях. Розгляд світлини викликає позитивні емоції в мовця і сприяє викладу оповіді-спогаду, для якої властиві маркери часового шару «раніше» (*тоді, в те времйа, колись так було, зара не так*), мовні штампи, фонетичні, лексичні, граматичні риси, синтаксичні конструкції, фразеологізми, характерні для говірки, яку репрезентує оповідач.

Джерелами статті стали сімейні архіви 3-х жительок сіл Буцні та Сеферівка Барського району Вінницької області, які є типовими подільськими говірками. У статті зауважено, що номінацію етапів, учасників та атрибутів весільного обряду дозволяють виявити подієві (що зображують окремі моменти подій, дій, фактів життя), портретні (зображення одного або кількох осіб) та видові (зображення предметів) фотографії.

Різночасові світлини весільного обряду дозволяють простежити редукцію самого обряду та динаміку лексем, що його обслуговують.

Ключові слова: номінація весільної обрядовості, подільські говірки, оповідь-спогад, подільський говір, текстоцентризм діалектологічних досліджень, подієві, портретні, видові світлини.

Tyshchenko Tetiana, Tkachuk Nadiia. Photos from the family archive as a source for the study of the wedding rite language.

The article clarifies the role of photos from family archives as a source for the study of wedding ceremonies, its nomination and folk beliefs associated with one of the main family ceremonies. It is noted that photos are important sources for multi-aspect linguistic, ethnographic, culturological, historical research, as they are documents of their time, which are perceived by contemporaries as those providing reliable information. It is emphasized that for the detailed description of the stages, nomination of the wedding ceremony and superstitious beliefs associated with it, researchers usually use detailed questionnaires, but best of all phenomena of all language levels of the sub-dialect are recorded in continuous texts that appear in spontaneous stories. Viewing a photo evokes positive emotions in the speaker and helps to present a story-memory, which is characterized by markers of the time layer “before” (then, those, at that time), cliches, phonetic, lexical, grammatical features, syntactic constructions characteristic of the sub0dialect, which is represented by the narrator.

The sources of the article were the family archives of 3 residents of the villages of Butsni and Seferivka of Bar district, Vinnytsia region, which are typical Podillia sub-dialects. The article notes that the nomination of stages, participants and attributes of the wedding ceremony can be revealed by event (depicting individual moments of events, actions, facts of life) and portrait (images of one or more people) photographs.

Different photos of the wedding ceremony allow us to trace the reduction of the ceremony itself and the dynamics of the lexical elements that serve it.

[*] **Тетяна Тищенко**, кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Україна); e-mail: ttm1609@ukr.net.

[**] **Надія Ткачук**, викладач української мови, літератури та зарубіжної літератури Кузьминецького професійного аграрного ліцею Вінницької області (Кузьминці, Україна); e-mail: magis15@meta.ua.

Keywords: nomination of the wedding ceremony, Podillia sub-dialects, story-memory, Podillia dialect, text-centrism of dialectological research, event and portrait photographs.

Актуальність. У сучасному мовознавстві останнім часом усталився текстоцентричний підхід до збору й експлікації діалектного матеріалу. Текст, що містить цінні історичні та культурні відомості, є надійним джерелом лінгвістичних, етнографічних, культурологічних, історичних досліджень. Про важливість діалектних тестів наголошує П. Гриценко, вважаючи, що «зверненням до діалектних текстів як джерела лінгвальних свідчень ми змінюємо не лише базу даних діалектології, а з нею – й репертуар спостережуваних явищ, ми відчутно міняємо перспективу бачення й оцінки діалектних, ширше – мовних явищ» [Гриценко 2000, с. 15].

Інформативність діалектного тексту залежить від методології запису тексту. Це може бути запис за питальником, спонтанний або запис на задану тематику.

Запис за питальником переважно передбачає збір матеріалу за принципом «запитання – відповідь». Збір інформації в такому форматі часто не пускає за межі досліджуваної тематичної групи, бо навіть ідеальний питальник не може врахувати багатства семантики певної лексеми, яку зберігає говірка. Дослідниця фразеології подільського говору Н. Коваленко вважає, що «за питальниками – пригадування, націленість інформанта на опорне слово, пошук, добір “грамотних” слів, а у тексті – їх природнє вживання в “неповторюваному акті мовотворення”, адже носій говірки намагається чіткіше й повніше передати співрозмовнику зміст своєї розповіді, найтонші емоції та стани, дошукуючи слова, влучні фразеологічні одиниці, одночасно озвучуючи відомі (поширені), актуальні для мікросоціуму мовні засоби» [Коваленко 2015, с. 190].

Спонтанні тексти чи тексти на задану тематику дають змогу виявити акцентуаційні [Кобиринка 2015], граматичні [Лесюк 2015; Гримашевич 2015; Колесников 2015а], синтаксичні [Сьоміна 2020] особливості говірок. Діалектні тексти є джерелом дослідження ґенези і динаміки українських говірок [Колесников 2015б], редукції говірки [Ткачук 2015], класифікації говорів української [Мартинова 2015] чи польської [Osowski 2015] мов, мотивів номінації [Поістогова 2015]. Тексти є основою для укладання регіональних [Мартинова і Щербина 2020] та регіональних тематичних [Тищенко 2014] словників.

Г. Гримашевич вважає, що «саме записи діалектного мовлення – один зі шляхів передачі культурної інформації від покоління до покоління, засіб збереження в пам’яті діалектоносіїв вірувань, традицій, звичаїв як ментальних кодів для самоідентифікації та збереження унікальності світобачення певної етнічної групи для майбутніх поколінь» [Гримашевич 2019, с. 16].

Родинні обряди українців через тексти в різних ареалах побутування української мови репрезентували Т. Тищенко (родильний обряд у говірках Східного Поділля) [Тищенко 2013], Л. Хомчак та М. Глушко (родильний, весільний, поховальний – говірках Надсяння) [Глушко & Хомчак 2017], Н. Хібеба (бойківський весільний обряд) [Хібеба 2013] та ін. Матеріали до текстотек автори збирали за власними чи вдокладненими та адаптованими відповідно до ареалу обстеження питальниками попередників. Проте тексти записувати складно, мовця треба підготувати до того, щоб вивести на певний рівень розмови. Крім того, одна справа, коли мовець формує нашу уяву про той чи той предмет або явище, а інша справа, коли експлоратор може побачити цю

реалію хоч би на фото, тоді він її може чітко описати, наприклад, укладаючи словник говірки.

Допоміжним джерелом для запису діалектних тематичних текстів можуть стати світлини із сімейних архівів респондентів, звичайно, за їх згодою.

Мета нашого дослідження – розкрити потенціал світлин із сімейних архівів як джерела для дослідження весільної обрядовості, її номінації та народних вірувань, пов'язаних з одним із головних родинних обрядів.

Джерелами дослідження стали сімейні фотоархіви, пов'язані з весільною обрядовістю, жительок сіл Сеферівка та Буцні Барського району Вінницької області Федюк Світлани Федорівни, Камінської (Ліщини) Євгени Степанівни, Хомчак Рози Михайлівни та укладені за їхніми записами тексти.

Фотографії є давнім і доступним візуальним свідченням тих чи тих подій. Як джерело, вони важливі не тільки збереженим фіксованим зоровим образом, а й закодованою в них інформацією. За змістом і характером об'єктів фотодокументи поділяють на портретні (зображення одного або кількох осіб), подієві (зафіксовано окремі моменти подій, дій, фактів життя) та видові (зафіксовано зображення окремих предметів, місцевості, явищ природи.

У сімейних архівах у тематичній підбірці світлин, на яких зафіксовано весільний обряд, нам удалося виявити переважно подієві (наприклад, обряд обсипання молодих житом, процедура реєстрації шлюбної пари, обряд вінчання, обряд пародійного весілля та ін.) та портретні (фото шлюбної пари, шлюбної пари і неодружених учасників весілля, фото нареченої та дружок, з якими вона запрошувала на весілля та ін.). Наявність саме таких світлин відображає бажання фотографа задокументувати та зберегти передусім для батьків і шлюбної пари найбільш емоційні, яскраві етапи весільної драми, учасниками якої ті були. Тому окремі предмети, місцевість, явища природи відходять на заднє тло, хоч на багатьох світлинах вони є. Видовими вважатимемо лише фотографії короваю. Світлини надають нам можливість за допомогою інформації образно уявити подію, осмислити її, звернути увагу на найдрібніші деталі, зафіксовані на фото, а коментарі власників фото – виявити мовні засоби, які супроводжують зафіксоване.

Основними засобами вербалізації змісту тематичних фото є назви шлюбної пари, неодружених та одружених учасників пародійного весілля, назви обрядодій, назви весільних атрибутів. Дуже часто мовне оформлення весільного обряду виходить за межі тематичної групи, втягуючи в орбіту досліджуваної тематичної групи вигуки, слова з яскравою емоційною оцінкою, дієслівну лексику.

Робота зі світлинами виводить експлоратора на тексти-спогади чи оповіді, які становлять один макротекст. Бесіда за фотографією сприятиме удокладненню питальника відповідно до зафіксованих регіональних особливостей проведення обряду і його мовного оформлення для наступних досліджень тематичної групи.

Безумовно, лише одні світлини не дадуть повного уявлення про весь весільний обряд, а от коментарі до кожної з них дають можливість установити подієвість обряду, номінацію учасників, атрибутів, етапів весілля, заборони, пов'язані з весіллям. Розглянемо декілька світлин різних жанрів.

Часто, коментуючи портретну фотографію, респондентка переповідає, як відбувався той чи той обряд, учасниками якого є особи, сфотографовані саме під час його проведення. Наприклад, коментуючи фотографію, на якій зображена

молода з дружками, оповідачка розповіла, як відбувався і сам обряд запрошення на весілля: *ў су|боту їшла з моло|д'ожойу // з друж|бами / з друш|ками // ка|зали // |добриї |вечир // про|сили |тато і |мама / і йа вас п|рошу на в˙і|с'іл'а*. Оповідачка не обмежилася лише однією світлиною: вона прокоментувала його варіативність у когось ще зі знайомих чи родичів, висвітлюючи, як відбувається обряд з боку молодої чи з боку молодого: *а пу|тому |Сашу |Гал'іного ў|чила су|с'ідка / шо йак прий|деш до моло|дойі / бу|диш про|сити // |добриї |вечир / п|рошу на в˙і|с'іл'а // |тата за |тата / |маму за |маму / а |Райку за |в˙ірну дру|жину // ни на ден' / ни на р'ік / а на |ц'илиї в˙ік // о|це ти мо|жиш запи|сати су|б˙і //* (сміється) (Федюк).

Фото 1. Наречена з дружбами і дружками просить на весілля
(2012 р., с. Сеферівка, архів Н. Федюк і Н. Ткачук)

Інколи респондентки, розказуючи про етап обряду, оповідають і про заборони, пов'язані з ним, такі, які не можна передбачити питальником: *|добриї |вечир |кажут / бо це про|сили ше за|ран'а / ча|са чо|тири ви|ходили / но то ўже |вечир // про|сили вас |мама і |тато / і йа вас п|рошу на хл'іб / на с'іл' / до |мени на в˙і|с'іл'а // оце так // і |гуску |друшка |ставила на ст˙іл / ў |руки ни да|вала // т˙і пок|ликала / т˙і ўже ў |другу |хату // бат'ки ка|зали / ко|го про|сити // а |дал'і / йак ўс'іх пок|ликали / їдут до|дому // ўже |вечир // і при|ходи моло|диї про|сити на в˙і|с'іл'а з друж|бами // ка|заў / |добриї |вечир // |просимо на хл'іб / на с'іл' / а моло|диї мулу|ду на в˙і|с'іл'а // і ше та|ко ка|заў / |прошу на хл'іб / на с'іл' і до |себи на в˙і|с'іл'а // ро|дину за ро|дину / там |д'іўчини / йак низи|валас'а // за дру|жину // і са|д'ат йо|го за ст˙іл і ве|черайут // ту|д'і в˙ін п˙і|шоў до|дому і їде моло|да до |н'ого про|сити на в˙і|с'іл'а // так |сами п|роси / так |сами са|д'ат за ст˙іл / о // моло|да ста|ралас'а ни йісти ў моло|дого / шоб свик|руха йійі ни йіла // ше та|ке |сами бу|ло / йак |зара / шо тре |красти // ну т˙і |крали |лошку / |вилку / шо |небут' // йій|бо ни знайу / |нашо // |ўкрали і при|несли ду|дому // а по|тому / йа знаю / шо ўз'аў хтос' там |лошку ў |мами / то в˙і|дали // в˙і|дали / бо |можи |вони |шчитан'і бу|ли / |можи пожи|чали // бо це шо / так йак |зара / шо ўс'о йе // а ту|д'і ўже їшли до|дому в˙ід моло|дого і зноў ўся ро|дина с'і|дала |разом ве|черати // і ше роспл'і|тали моло|ду ў су|боту // йак йе с|тарший брат / то п|рос'ат с|таршого б|рата // там йак з|вати* (Камінська).

Під час бесіди за портретними світлинами варто звернути увагу респондента на деталі, наприклад, що на голові, що в руках тримає герой світлини, і под.: *йак про|сили / ўс'ім гус|ки да|вали ў ха|тах // тих гу|сок наў|йажут зо дв˙і |хустки / зо*

три / ц’і друж|би |нос’ат // так йак |гусочка / та|ка |булочка // і ли|шайут ту |гуску на сту|л’і // а по|тому ўже на|чали з |цими бумаж|ками про|сити / зап|рошин’ами // а йак їде моло|да ў |перший ден’ на чу|ж˙і |села про|сити / то ко|го зуст|р’іне на до|роз’і / то п|росит на в˙і|с’іл’а і да|руйе |гуску // |нав˙іт’ |кого ни з|найе / да|йе |гуску і п|роси // (Федюк).

У кожному сімейному архіві є портретні фотографії різних шлюбних пар: власниці чи її родичів. Такі світлини сприяють виявленню лексем на позначення вбрання нареченої та нареченого, їх варіативності, напр.: *|фата бу|ла / куп|л’али // в˙і|нок ро|била |ж˙інка йідна тут / о // |тожи з пара|ф˙іну / та|кий в˙ін т’аж|кий* (сміється) */ но |гарний // ше в˙і|ночок барв˙ін|ковий та|ко спл’і|тайут* (показує) *і ч˙іп|л’айут та|ко |заду до ко|сий // а |восковий в˙і|ночок |с’уди ўже на фа|ту (показує) // а ту|д’і ўже друш|кам ч˙іп|л’айут бу|кети* (Камінська).

Фото 2. Шлюбна пара – Н. Федюк і Р. Федюк (1963 р., с. Сеферівка, архів Н. Федюк)

Видових світлин, що стосуються весільного обряду, у сімейних архівах кожної з респонденток виявили декілька, насамперед ті, на яких зображено один з головних атрибутів весільного обряду – коровай.

Фото 3. Коровай (2015 р., с. Сеферівка, архів Н. Федюк і Н. Ткачук)

Прочитання таких світлин дає змогу вивчати все мовне оформлення обряду випікання короваю: від запрошення свах його випікати, вимог до свах і до завершення весілля, коли відбувався розподіл короваю між усіма учасниками весілля: *ну / ў чит|вер п|рошу / їду сва|х˙іў до коро|вайу / коро|ваї пик|ти // моло|да ка|зала / при|ход’ти до коро|вайу т˙і ўс’о // но про|сили |тожи / шоп ў |пар’і бу|ли*

/ хто ˈгарно жиˈўе // проˈсили сваˈх˙іў сˈк˙іки ˈхочиш / ˈможна ш˙ісц' / ˈможна шˈтири / ˈможна і ˈдес'іт' // но ˈпарне шоп чисˈло // це ў читˈвер // воˈни приˈход'ат і биˈрут начиˈнайут цеї короˈваї м˙іˈсити / рошчиˈн'айут // но ше йе ˈстароста приˈходи // цеї / шо приˈводиў молоˈдого // в˙ін ˈтожи йе до короˈвайу // і пˈрос'ат йоˈго / ˈкажут / ˈпан'і сˈтаросто / пˈросим благослоˈвенства / шоп це ўже цеї короˈваї заколоˈтити // в˙ін кае / хаї Бог благослоўˈл'айе і жиˈлайе цим молоˈдим ўже там шˈчас'ц'а / ну такеˈво // хто йак ўˈм˙ійе // йа пекˈла // рошчиˈнили зˈнач˙іт' йоˈго / ну це ˈкажут заˈра оˈпару зроˈбили / ти суˈб˙і йак пˈравил'но пиˈши // да // аˈга // рошчиˈнили / в˙ін там сˈходи два чаˈса / чи сˈк˙іл'ки // ˈможи ˈменчи // туˈд'і ˈм˙іс'ат // по ˈпар'і // дв˙і ˈсвас'і стайе / ˈсипл'ат муку і напириˈм˙іну ˈм˙іс'ат ˈдужи ˈдоўго // виˈм˙іс'уйут йоˈго // туˈд'і ўже набиˈрайут // ў пйецу гоˈрит // ну / туˈд'і пйеˈци буˈли // а йоˈго набиˈрают / ўпеˈред таˈка буˈханка виˈлика // поˈтом на ˈдеко клаˈдут і туˈд'і ˈзверху ˈробл'ат ўс'іˈл'ак˙і кв˙іточˈки там // ˈможна виногˈрад таˈкиї / ˈрозочки роˈбили // посириˈдин'і ˈроза виˈлика // це та / шо поˈтом молоˈдим // і п˙ід ˈц'уйу кˈв˙ітку гˈрош˙і клаˈдут / но шоп ˈпарн'і буˈли / дˈвац'іт' куˈп˙ійок / там / ˈсорок / шоп ˈпарн'і буˈли // а п˙ісˈні сп˙іˈвали / но / ˈбачиш / до короˈвайу йа заˈбулася / йаˈк˙і буˈли // аˈли буˈли // ну т˙і спикˈли короˈваї і ше ˈкажному по ˈгус'ц'і // ˈкажна сˈваха ˈсуб˙і по ˈгусоц'і зроˈбили // т˙і ˈвит'агнули короˈваї / повиˈчерали / по ц'і ˈгусоц'і забˈрали і п˙іш˙ли доˈдому // да // йак заˈпадиц'а короˈваї / чи йакˈшо ˈможи дис' ˈлопни посириˈдин'і / чи ˈнав˙іт' зˈбоку ˈтожи поˈгано // м˙іˈн'і ўˈдаўс'а / а от ˈмому ˈбратув˙і заˈпаўс'а // то воˈни ˈжили шоп так ˈгарно / то ни ˈгарно / а шо в˙ін поˈмер заˈран'а / то йа знайу // (Камінська).

Оскільки головний хліб весільного обряду присутній на всіх його етапах, то лише коментування однієї світлини з короваєм може розкрити повністю всі обрядодії обряду, напр.: *а ше йак короˈваї даˈвали // ў молоˈдого ˈр'ізали // і йакус' ше ˈп˙існ'у сп˙іˈвали /* (співає) *дˈружба короˈваї кˈрайе / золоˈтиї ˈножик ˈмайе / ˈкажному по куˈсочку // От / т˙і бач / заˈбула ˈдал'ши йак // це ўс'і ˈлюди сп˙іˈвали / хто на в˙іˈс'іл'у буў // роздаˈваў короˈваї дˈружба сˈтаршиї // пириўˈйазували йоˈго рушниˈком / і в˙іˈнок с короˈвайу ˈчириз плиˈче // в˙іˈнок барв˙інˈковиї буў на короваˈйов˙і // то це в˙ін ў рушниˈку і ў в˙інˈку ˈцему ˈр'ізаў // каˈзаў таˈко / дес' на ˈц'ому в˙іˈс'іл'і ў ˈпана молоˈдого / ў ˈпан'і молоˈдойі йе ˈсваха Маˈр'ійа // пˈросимо на дар ˈБожиї // куˈму даˈваў / ˈтого назиˈваў // сириˈдину ˈдали сампеˈред молоˈдим // а п˙іˈдошву муˈзикам лиˈшали // і переˈп˙іі даˈйут // ˈзара зˈразу пириˈп˙іі даˈйут / а туˈд'і н'е // приˈнесли короˈваї на таˈр'ілц'і / а на ц'у таˈр'ілку хто шо майе / хто гˈрош˙і / хто йаˈкус' соˈрочку // йак ше йа в˙ідаˈвалас'а / то сороˈчок сˈт˙іки наˈкидали йуˈму! а м˙іˈн'і хустинˈки // а з Б˙іˈличина* (село) *ˈт'ітка моˈйа буˈла / то ˈдужи дороˈге м˙іˈн'і ˈдала / ˈкапу / ну покриˈвало // ˈзнайеш / то ˈкапа назиˈвалос'а покриˈвало // то тож ˈдужи дороˈгиї поˈдарок! ˈд'ад'ко М˙іˈхалко ˈУрбан ˈдес'іт' рубˈл'іў даў / то це ˈсами ˈб˙іл'ши // бат'ˈки ˈтожи ˈгроші даˈвали // а м˙іˈні од'іˈйало //* (Камінська).

Отже, портретні чи видові фотографії виводять експлоратора на певний етап обряду, подієві фотографії вже доповнюють цю інформацію.

Коментуючи давніші подієві фотографії, респондентки, як правило, використовують часові маркери (*в то времйа, тоді казали, так тоді було, тоді не було / шо зараз* і под.), що допомагає встановити динаміку самого обряду, виявити лексичну варіативніть. Коментарі супроводжують обрядовими піснями, напр.: *т˙і ўже їде молоˈда до молоˈдого / веˈде в˙ін йіˈйі до ˈсеби / зˈначит' // їшли з короваˈйом // і йак їшли с тим короˈваїом / то ше ї танц'уˈвали // йак приїшˈли /*

то сп˙і|вайут на по|роз'і / (співає) *доб|рий |вечир |тому / хто йе ў |ц'ому |дому // ста|рому ї ма|лому / шче ї |Богов˙і св˙а|тому // а во|ни ўже в˙ідпов˙і|дайут / йо|го хат|н'і / бо|даї здо|ров˙і |були / шо за нас ни за|були / шо ви с'а дога|дали / нам доб|рий |вечир |дали // і так три |рази в˙ідс'|п˙івуйут / о // ну і ту|д'і ўже с'і|дайут за ст˙іл // там по|йіли / по|пили і начи|найе свик|руха ни|в˙істку заў|йазувати // це покри|вати/ а ту|д'і ка|зали заў|йазувати // с'і|дайе моло|диї на ст˙і|лец' / а моло|да йу|му на |руки і це |мама йо|го ўже заў|йазує // а ту|д'і ни сп˙і|вали |цейі сос|ни / шо |зара // н'і|чо н'і|би не сп˙і|вали // а |можи йа за|була //* (Камінська).

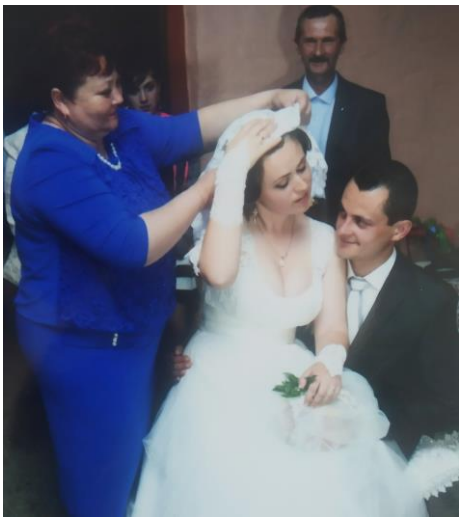

Фото 4. Обряд покривання молодої матір'ю молодого
(2015 р., с. Сеферівка, архів Н. Федюк і Н. Ткачук)

Коментування подієвих світлин пародійного весілля сприяло фіксації вузьколокальних лексем *бу|йарска* та *драби|ни*, постання яких, очевидно, зумовлене назвою учасників пародійного весілля та атрибутом, який використовували під час обрядодії, напр.: *а на дру|г˙ій ден' с|ход'ац'а зноў // бу|йарска бу|ла // танц'у|вали / при|думували / ви|думували ўс'і|л'ачину // за |Гал'і йа чо|гос' ни |помн'у / йак сн'і|данок |несли // |Гал'а Ма|зурка |нав˙ім' з|лагодила / йак Пит|рова На|таша в˙іда|валас'а // то з|лагодила і при|везла до |Бару // ў|з'ала ко|ромисло та|ке і з ви|ликих бура|кіў |видоўбали |н'іби йак |в˙ідра // і там во|на ў|с'ого нагo|товила / при|йіхала так ту|ди до |Бару / то ц'і барс'|кі |оч˙і повитр'і|шчали / бо во|ни ў Ба|ру |цего ни |бачили / шо та|ке |майе |бути!* (сміється) *і во|на при|несла / пос|тавила на ст˙іл і гаї|да ўс'і за ст˙іл / бо с|н'ідати моло|д'і при|несла // бо ж во|на го|лодна до |цейі по|ри / |каже / ви ж йі|йі ни |дали |йісти!* (сміється) *т˙і та|ке ко|лис' бу|ло //* (Федюк); *та|ко бу|ло // |рано при|ходили до моло|дойі де |була / там ви|пили |трошки і ни|сут моло|д'і |сн'ідати // нат|рут бура|ка / таки|во ви|думували // |йісти |несли / зам˙і|тали |хату / ў|с'ако ду|рачилис'а // то|д'і ўже садоў|л'ат за ст˙іл // а |веч˙ір'і ўже бу|ла бу|йарска ў моло|дого і ў моло|дойі // ў |кажного сво|йі |гос'ц'і // |кажниї |бире ф|л'ашку і зноў ви|думуйут // йак|шо хто ни прий|шоў / то би|рут дра|бину і йдут за ним і ни|сут / а то ў рад|н'і ни|сут // ўсе ви|думуйат // і накла|дут ту|б˙і п˙ід |хатойу ў|с'ого / це хто ни прий|шоў |в:ечер'і // йе шо хо|вайуц'а / бо ўс|тидно / шоб на т˙і дра|бин'і |несли / а |вони понаскла|дайут п˙ід д|вер'і / шо ни |вил'ізеш //* (сміється) (Камінська).

Подієві фотографії дають змогу виявити регіональне у фразеологічному оформленні весільного обряду. Наприклад, дослідники весільного обряду багатьох регіонів фіксують повір'я про те, що хто перший на рушник стане в обряді реєстрації шлюбу, той буде головним у сім'ї. Від респондентки Світлани Федорівни Федюк удалося зафіксувати фразеологізм *потягнути рушник* зі значенням «розпочати сезон весіль». Його поява мотивована обрядодією, що відбувалася під час взяття церковного шлюбу, якому надавали перевагу порівняно з реєстрацією в сільраді, напр.: *йак в ˙ін|чалис' / то на руш|ник ста|вали // моло|да |мала т'аг|нути но^{у}|гойу ў |церкв˙і руш|ник / шоб д|ругих моло|дих т'аг|нути в ˙і|с'іл'а ро|бити // |нав˙іт' це|го ни|даўно Ку|черский |Воўка з |Іро^{у}|йу браў шл'уб // то |Іра йак п ˙ід|чепи каблу|ком і кру|гом той руш|ник |т'агне!* (сміється) *а йак в ˙іда|валас'а Гандз'і|роўского ў|нучка / С$^{'}$|в ˙ета // з|найеш / |вона на каблу|ках бу|ла / |ноги бо^{у}|л'іли і йі|йі до |церкви / йак шл'уб б|рала / при|несли ц'і|во ш|л'опанц'і // т ˙і шо / чим за|чепи т'аг|нути // ни т'аг|нула |зоўс'ім!* (сміється).

На позначення завершення будь-якої важливої події в досліджуваних говірках використовують регіональний фразеологізм *по бин|дах і по в ˙і|с'іл'у*, походження якого можна виявити в такому коментуванні обрядодії завершального етапу весільного обряду: *ў чет|вер почи|нали / ў |середу |кончали // пере|честини мог|ли |бути і ў в ˙іў|торок / но |б ˙іл'шост'і чо|гос' ў |середу // а бу|ло та|ке / шо |дехто аж на д|ругу ни|д'іл'у ро|биў // но це об ˙і|зат'іл'но бу|ло! то це ўже ту|д'і ўс'о // по бин|дах і по в ˙і|с'іл'у / йак |кажут //* (сміється) (Камінська). І хоча репрезентант синонімічного ряду |*бинда – |л'ента – ст|р'ічка* на позначення кольорової стрічки, якою прикрашають дівочий вінок, виходить на периферію говіркової системи, фразеологізм *по бин|дах і по в ˙і|с'іл'у* є досить стійким, оскільки вже давно вийшов за межі тематичної групи весільної лексики.

Тести за фото, крім фонетичних та морфологічних особливостей говірки, дають змогу простежити синтаксичні, дослідження яких поки є лакуною в українській діалектології. П. Гриценко спостеріг: «Якщо врахувати, що в діалектному тексті відображена "глибина розуміння інформантом ситуації спілкування", особливості спілкування з експлоратором (чужим, не своїм), ставлення інформанта до провокованого спілкування, його бажання чи небажання докладно про все розповісти, то, природно, що діалектні тексти нерідко насичені вставленими конструкціями» [Гриценко 2015, с. 104], вставними словами, звертаннями. Робота зі світлинами передбачає, що експлоратор уже «свій», якщо його допустили до сімейного фотоархіву. Тоді тексти мають розгалужену структуру. Речення часто ускладнені вставленими конструкціями, які у вир споминів затягують і експлоратора. Наприклад, розповідаючи про світлину, де молодий тримає в руках коровай (обряд викупу нареченої), респондентка починає згадувати, як печуть коровай, курйози, що сталися з випіканням короваю, при цьому вона залучає в розмову експлоратора, вказуючи на родинні зв'язки з однією з коровайниць: *ше за коро|ваї ту|б ˙і с|кажу // коро|ваї пик|ли // |зара по ри|цептам т ˙і корова|йі / а ко|лис' // йа з|найу / шо |бабка Фра|сина / т|вого |д'іда |бабка / ў них бу|ла |добра ко|рова / при|несла два |к ˙іла |масла на коро|ваї // зро|били цеї коро|ваї / та|к ˙ії |гарний / ви|ликий // а хто за тим корова|йом ди|виўс'а // а|ли йа |добри |помн'у / шо поди|вилис'а / в ˙ін |начаў гн'і|титис'а / за|чаў ро|битис'а |темний // |зара нак|рийут чим ни|бут' / а ту|д'і да|ваї вигор|тати цеї жар с п|йеца! і с'арам|но тим|н'ійе! ў|з'али с|н'ігу при|несли*

/ ˈкинули // а в˙ін ўзʼаў т˙ій лоп! (сміється) *це на ˈГалʼіне в˙іˈсʼілʼа буˈло // в˙ін таˈкиї зˈдобниї буў / ˈмасла сˈт˙іки / ўсʼо // лоп посириˈдинʼі і цʼа рошˈчина ˈвилʼізла зˈверха // куˈди ўже цеї короˈваї // пиˈчут дˈругиї // це ўже суˈсʼіда / ˈмама ˈмойа / ше ж˙інˈки // короˈваї дˈругиї пиˈчут ўже маˈленʼкиї // і ўже йниˈма ˈтого ˈжиру сˈт˙іки ˈдати // то цеї дˈругиї буў ˈгарниї // з цим кроˈвайом їшли до моло ˈдого //* (Федюк); інша респондентка уводить у текст про перший танець молодих іншу історію про себе: *сампеˈред муˈзики гˈрайут добˈриденʼ // таˈка миˈлодʼійа добˈриденʼ / це без слʼіў // ў ˈтеби ˈтожи гˈрала // бо йа їшла з ˈМанʼкуйу / а ў ˈтеби ўже добˈриденʼ гˈрайут / а ми ше но їˈдемо* (сміється) *// т˙і й туˈдʼі ше валʼс заˈграли / моло ˈдʼі таˈнцʼуйут // то ˈперший ˈтанецʼ таˈкиї // туˈдʼі ше зо три / зо шˈтири ˈтанцʼі заˈграли ўˈсʼакі / йаˈк˙і там // бо ж ˈзара шо // а туˈдʼі ˈполʼка / кракоўˈйак / каˈрапет // муˈзики духоˈвʼі ˈбули / о / тˈруби гˈрали* (Камінська).

Отже, тематичні світлини із сімейних архівів містять цінні культурні та історичні відомості про традиційну культуру українського народу, є формою відображення картини світу мовців та самодостатнім джерелом невичерпної інформації для багатьох суміжних наук. Як правило, світлини із сімейних архівів не є професійними, часто з обраним невдалим ракурсом, захоплюють атрибути, яких не повинно бути на таких світлинах (з погляду законів жанру), проте такі фото несуть додаткову інформацію, яку не виявить жоден докладний питальник.

Різночасові світлини весільного обряду дають змогу простежити редукцію самого обряду та динаміку лексем, що його обслуговують. Основними засобами вербалізації змісту тематичних фото є назви шлюбної пари, неодружених та одружених учасників пародійного весілля, назви обрядодій весільного обряду, назви весільних атрибутів. Робота зі світлинами виводить експлоратора на тексти-спогади чи оповіді, які становлять один макротекст, що стає надійним джерелом для вивчення лексико-семантичної структури номінації весільного обряду та особливостей досліджуваної говірки на різних мовних рівнях. Перспективу вбачаємо в укладанні ілюстрованої текстотеки весільного обряду і на її основі вивчення номінаційних процесів у досліджуваній тематичній групі.

ЛІТЕРАТУРА

Глуховцева, К. Д. (2019). Мовне втілення соціальних орієнтирів жителів Луганщини в діалектних текстах ареалу. [У:] *Лінгвістика*, № 2 (41), с. 17–30.

Глушко, М. і Хомчак, Л. (2017). *Надсяння: традиційна культура і побут (етнолінгвістичні скарби)*. Львів, 592 с.

Гримашевич, Г. І. (2015). Реалізація транспозиційного потенціалу прислівника в діалектному тексті (за матеріалами текстів із північноукраїнського наріччя). [У:] *Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*, вип. 26, с. 48–55.

Гримашевич, Г. І. (2019). Лінгвокультурний вимір діалектного тексту. [У:] *Слобожанська беседа-12. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (7–8 листопада 2019 р., м. Старобільськ). Старобільськ, с. 12–17.

Гриценко, П. Ю. (2000). Текст як простір вияву діалектних явищ. [У:] *Збірник лінгвістичних праць.* До 60-річчя проф. О. А. Колесникова. Ізмаїл, с. 9–15.

Гриценко, П. Ю. (2015). Інформаційний простір діалектного тексту. [У:] *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій*. Київ, с. 100–118.

Кобиринка, Г. С. (2015). Діалектний текст як джерело дослідження наголошення особових займенників. [У:] *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій*. Київ, с. 162–172.

Коваленко, Н. Д. (2015). Формування діалектної текстотеки: проблема інформаційної достатності. [У:] *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій*. Київ, с. 186–196.

Колесников, А. О. (2015а). Діалектні тексти як джерело інформації про ґенезу і динаміку українських південнобессарабських говірок. [У:] *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій*. Київ, с. 196–214.

Колесников, А. О. (2015б). *Морфологія українських південнобесарабських говірок: ґенеза і динаміка*. Ізмаїл, 676 с.

Коляструк, О. (2008). Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності. URL: http://history.org.ua/JournALL/xxx/14/16.pdf (дата запиту: 12.02.2022).

Лесюк, М. П. (2015). Діалектний текст як засіб презентації граматичних форм частин мови. [У:] *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій*. Київ, с. 255–267.

Мартинова, Г. І. (2015). Діалектний текст як підґрунтя класифікації говірок. [У:] *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій*. Київ, с. 284–296.

Мартинова, Г. і Щербина, Т. (2020). *Словник середньонаддніпрянських говірок*. Черкаси, 492 с.

Поістогова, М. В. (2015). Діалектний текст як джерело вивчення мотивів номінації. [У:] *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій*. Київ, с. 308–314.

Сьоміна, О. І. (2020). *Синтаксис простого речення в східноподільських говірках*. Дис… канд. філол. наук. 10.02.01. Черкаси, 424 с.

Тищенко, Т. М. (2013). *Східноподільський родильний обряд: лексикографічний та текстовий описи*. Умань, 392 с.

Ткачук, М. М. (2015). Метатекст редуктивної говірки. [У:] *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій*. Київ, с. 384–394.

Хібеба, Н. (2013). Мовно-культурний аспект звичаєвого права бойків (шлюбні угоди). [У:] *Мовні обрії*. Збірник пам'яті Левка Полюги. Львів, с. 160–172.

Osowski, B. (2015).Teksty gwarowe a reprezentacja językowa regionu. [У:] *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій*. Київ, с. 296–308.

Подано до редакції 15.02.2022 року
Прийнято до друку 08.04.2022 року